

Ruimte voor Visserij in de Noordzee vol windmolens
Gezamenlijke Visie

PO Delta Zuid

PO Texel

PO Urk

PO West

PO Wieringen

Garnalenvissersbond

PO Redersvereniging voor de Zeevisserij

Vereniging NetVISwerk

Vissersvereniging Hulp in Nood

Vissersvereniging Ons Belang

Voorwoord

Deze visie, opgesteld in december 2018, wordt ondersteund door PO Delta Zuid, PO Texel, PO Urk, PO West, PO Wieringen, Garnalenvissersbond (PO Rousant), PO Redersvereniging voor de Zeevisserij, vereniging NetVISwerk, Vissersvereniging Ons Belang en Vissersvereniging Hulp in Nood, hierna aangeduid als zijnde ‘partners’.

De visie dient als leidraad voor standpuntbepaling tijdens de diverse overlegorganen gekoppeld aan de uitrol van de energietransitie. In de huidige situatie betreft dit met name de aanleg van grootschalige windmolenparken in de Noordzee, maar het is niet ondenkbaar dat er op termijn alternatieve vormen van energieopwekking ontwikkeld en toegepast worden, die een (al dan niet aanvullende) ruimtelijke claim op de Noordzee leggen.

De partners erkennen de belangrijke rol van de Noordzee in de energietransitie. Deze transitie vindt gelijktijdig plaats met een voedseltransitie en een natuurtransitie op de Noordzee. Deze visie is ontwikkeld met oog op de actuele plannen (situatie 2018) en inzichten. Daar zijn ook de, in deze visie benoemde, compenserende en mitigerende maatregelen op gericht. Wanneer inzichten of plannen wijzigen, de ruimtelijke claim toeneemt of er sprake is van onvoorziene ontwikkelingen die grote cumulatieve gevolgen hebben in combinatie met de uitrol van Wind op Zee, dan zullen de genoemde bedragen en maatregelen opnieuw tegen het licht worden gehouden.

Pim Visser (directeur VisNed) neemt namens de samenwerkende partners deel aan diverse beleidstafels gekoppeld aan Wind op Zee, uiteraard in goed overleg en met continue wederzijdse terugkoppeling.

Vereniging Nederlandse Vissersbond (PO Vissersbond) maakt geen onderdeel uit van dit consortium en heeft besloten een eigen beleid te voeren ten aanzien van Wind op Zee.

Onderstaande partijen onderschrijven deze visie namens hun leden en willen met deze visie zich richten op een constructieve dialoog met externe partijen. Een dialoog waarin feiten leidend zijn, er waardering en respect is voor betrokken partijen en waarin door middel van joint fact finding gewerkt wordt aan een gezamenlijke kennisbasis.

Meebewegen met veranderingen is belangrijk maar het is nog belangrijker om de bewegingen af te stemmen en een gezamenlijk plan te trekken.

Foto Albert de Boer, UK197

Opgesteld door VisNed, met dank aan de input en inzet van alle partners.

Urk, December 2018

Inhoud

Begrippen en afkortingen	6
1. Inleiding	7
2. Leeswijzer	9
3. Uitgangspunten en huidige situatie	10
4. Visie op de toekomst	14
5. Mogelijke (mitigerende) maatregelen	17
5.1 Ruimte in regelgeving	17
5.2 Combinatie van gebruiksfuncties	18
5.3 Omscholing en sociale zekerheid	20
5.4 Vloottransitie	20
6. Indeling van de Noordzee van de toekomst	21
6.1 Herverkaveling	22
6.2 Single-use natuur is geen optie op de Noordzee van de toekomst	23
6.3 Waardekaarten op waarde schatten	23
7. Economische aspect visserijtransitie	24
7.1 Vormgeving Transitiefonds	25
7.2 Governance	27
7.3 Juridische aspecten	27
8. Conclusie	29
Bronnen	30
Bijlage 1 Kennisvragen	30

Begrippen en afkortingen

Bestuurdersoverleg	Overleg met Noordzee-stakeholders over de ontwikkelingen op de Noordzee. De bestuurders vertegenwoordigen de Noordzeesectoren (Wind, Visserij, Olie & Gas, Zeehavens, Natuur en milieu). Overleg gekoppeld aan het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving
EEZ	Exclusieve Economische Zone
EFMZV	Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij
Elektriciteitstafel	De sectortafel Elektriciteit bestaat uit afgevaardigden van een aantal organisaties en bedrijven die overleg voeren over de uitwerking van de klimaatdoelstellingen
GVB	Het Europese Gemeenschappelijk Visserijbeleid
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
Natura 2000	Natura 2000 is de overkoepelende naam voor gebieden die worden beschermd door onder de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn
Wet Nb	Wet Natuurbescherming (nationaal <12 mijlszone)
NCP	Nederlands Continentaal Plat
Noordzee2030	In het strategisch ontwikkelingsproces Noordzee2030 wordt richting gegeven voor beleidsontwikkelingen gekoppeld aan ingrijpende ontwikkelingen op de Noordzee, nu en in de komende decennia.
OFL	Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving
PO	Producenten organisatie
PAP	Productie en Afzet Programma
RO	Ruimtelijke ordening
WOZ	Overkoepelend gebruikt om alle processen rondom de energietransitie ‘Wind op Zee’ aan te duiden

1. Inleiding

Met de grootschalige uitrol van Wind op Zee (WOZ) worden ruimtelijke conflicten duidelijk en lopen gebruikers aan tegen de gevolgen van het ontbreken van Ruimtelijk Ordening (RO)-beleid op de Noordzee. De visserij (en de natuur) dreigen daar het slachtoffer van te worden. Ondanks het feit dat vissers de gebruikers zijn met de oudste historische rechten, kunnen zij geen ruimte claimen voor hun activiteiten, zoals andere sectoren dat wel kunnen. De aanleg van enorme windparken gaat ten koste van eeuwenoude visgronden, maar ook zijn er zorgen over het effect van windparken op zee op het mariene milieu. Zorgen die gedeeld worden door vissers, onderzoekers en natuurorganisaties.

Bij het lopende WOZ-proces tracht men nu het gebrek aan regie te repareren, met weinig succes en zeker voor de visserij nog geen werkbare oplossingen. Tegelijkertijd ontwikkelen de plannen zich met een aan roekeloosheid grenzende snelheid. Om tot **goede 'governance' te komen** moet de overheid haar koers verleggen. Nu nog is het uitgangspunt bij de beleidsontwikkeling top-down; stakeholders mogen op verzoek hun mening geven, terwijl de overheid in de uitvoerende rol zit met haar eigen agenda. Juist in een complex proces als deze, uitgaand van de vele en grote belangen, is betrokkenheid en draagvlak belangrijk, en zou een bottom-up aanpak tot een beter resultaat leiden.

In het regeerakkoord vinden we een helder aanknopingspunt voor de RO-vraagstukken op zee:

“Er worden niet meer visgebieden gesloten dan noodzakelijk vanuit Europese regelgeving. Nederland zal in EU-verband bepleiten dat bij de locatie van windmolens op zee rekening gehouden wordt met de belangen van de visserij en dat daar waar mogelijk multifunctioneel gebruik wordt toegestaan.”

De Nederlandse Noordzeevisserij kent meerdere **producentenorganisaties (PO's)**. Voor de demersale kottersector gaat het om PO Wieringen, PO Delta Zuid, PO Texel, PO West, PO Urk, PO Rousant en PO Nederlandse Vissersbond. PO Rousant en PO Nederlandse Vissersbond behartigen zelf de belangen van hun leden. PO Wieringen, PO Delta Zuid, PO Texel, PO West en PO Urk werken onder de koepel VisNed samen op het vlak van landelijke en internationale belangenbehartiging. Voor de pelagische vloot is er de PO Redersvereniging voor de Zeevisserij (PO RvZ). Veel (kleinschalige) kustvissers zijn met oog op quotumbeheer **aangesloten bij één van bovengenoemde (demersale) PO's, de belangenbehartiging** voor de kleinschalige kustvisserij met vaste vistuigen loopt echter grotendeels via de vereniging NetVISwerk. Garnalenvissers zijn met oog op de belangenbehartiging, naast de PO, aangesloten bij verenigingen als Vissersvereniging Ons Belang en Vissersvereniging Hulp in Nood.

De belangenbehartiging van de hierboven genoemde visserijorganisaties richt zich op alle fases waarin een onderneming kan verkeren, waarbij de nadruk ligt op het faciliteren van de continuïteit van gezonde en rendabele visserijbedrijven.

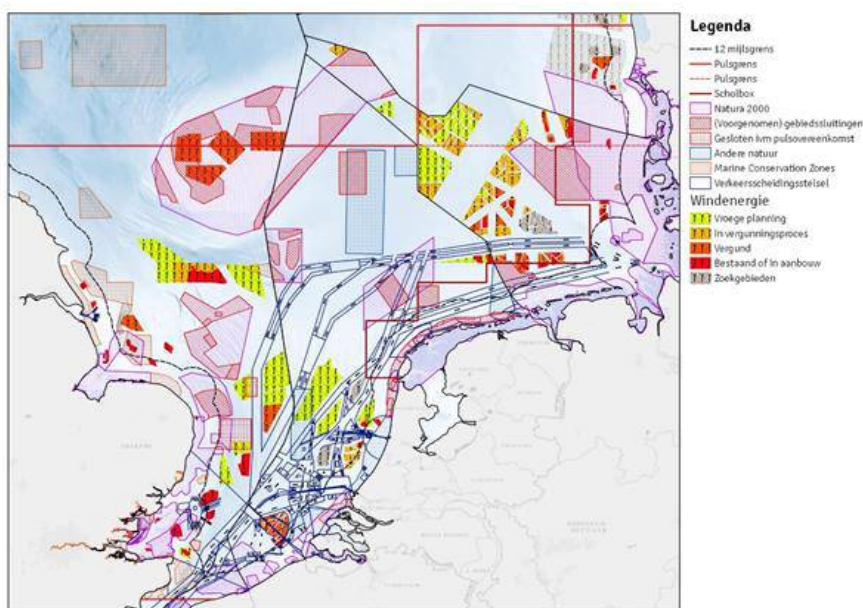
Hoewel bedrijfsbeëindiging onderdeel van een ondernemersproces is en er ook ondersteuning geboden wordt in deze fase, ligt de nadruk op ruimte voor actief ondernemerschap en overdracht (al dan niet in familieverband) van visserijbedrijven.

De **gezamenlijke VisNed PO's**, Garnalenvissersbond, PO RvZ, NetVISWerk, Vissersvereniging Ons Belang en Vissersvereniging Hulp in Nood werken samen aan visievorming gericht op een toekomstbestendige vloot die qua aard en omvang past bij de toekomstige werkelijkheid. De Nederlandse Vissersbond heeft ervoor gekozen om in dit traject haar eigen koers te varen.

De situatie op de Noordzee verandert snel en vraagt om een ingrijpende transitie van de vloot. De Noordzeevervisserij heeft bij deze enorme operatie wel draagvlak, ondersteuning en financiële middelen nodig. De uitkomst van het WOZ-proces moet wat betreft de partners een economisch en ecologisch duurzame visserij zijn.

Het document dat voor u ligt, schetst de huidige realiteit en haar beperkingen, maar biedt vooral ook een vooruitblik van de partners op het duurzaam opereren op de Noordzee van de toekomst. De visie van de natuurorganisaties in het OFL traject is complementair aan deze visie vanuit de visserij, hoewel er wel verschillen in opvatting zijn over het voor visserij te sluiten deel van de Noordzee. Er vindt naast de energietransitie een natuurtransitie en een voedseltransitie plaats, waarbij voor al deze transities voldoende aandacht moet zijn.

De toekomstige Noordzee zoals de partners deze zien, is een Noordzee met vele gebruikers, net als nu. Het is echter ook een Noordzee waarin de visserij een prominente en erkende plek heeft. De visserij is geen factor waarmee geschoven wordt om ruimte te maken voor nieuwe claims, maar een gewaardeerde sector en een essentiële gesprekspartner.

Afbeelding 1 Ruimtelijk gebruik van de Noordzee

De moderne vloot produceert goed, duurzaam en veilig voedsel en opereert binnen de kaders van de maatschappelijke realiteit. Een realiteit waarbij windenergie een enorme claim legt op wat voorheen gemeenschappelijke ruimte was. Een realiteit waarin de wens om te komen tot een energietransitie in combinatie met een sterk ‘not in my backyard’-sentiment ervoor gezorgd heeft dat voedselproductie, natuur, transport en defensie hebben moeten schikken, zoals te zien in afbeelding 1.

Wij kunnen alleen spreken namens de partners die deze visie steunen en kunnen niet optreden namens andere sectoren op zee, maar in onze visie heeft de visserij ondanks deze uitdaging een stabiele plek verworven in dit toekomstbeeld en is zij blijvend onderdeel van Nederlands maritieme trots.

2. Leeswijzer

Onze belangenbehartigers hebben in de afgelopen paar jaar vele gesprekken gevoerd over de toekomst van onze visserij op een Noordzee waar windparken een grote rol spelen. Zo waren zij aanwezig bij het Noordzee2030 proces, in het bestuurdersoverleg en in het WOZ-proces van de Elektriciteitstafel van het Energieakkoord. Met dit document willen de partners in de volle breedte duidelijk maken wat zij nodig achten om de visserijvloot ‘op het water’ en de direct aanpalende sectoren ‘aan de wal’ toekomstbestendig te maken voor de Noordzee van de toekomst.

De uitrol van windparken op zee gebeurt in een ongekend tempo. De partners benoemen in dit document de grote gedeelde zorgen, gekoppeld aan de enorme (aan roekeloosheid grenzende) snelheid waarmee processen voortrazen.

Ook noemen de partners een aantal voorwaarden in dit visiedocument, waaronder de komst van een Transitiefonds, die essentieel geacht worden voor continuïteit van de Nederlandse Noordzeevervisserij. Een duurzame visserijsector die voldoet aan maatschappelijke eisen en daarnaast een belangrijke economische drager kan blijven voor kwetsbare kustgemeenschappen.

Deze voorwaarden zijn in te delen in twee categorieën, namelijk:

1. Mitigerende maatregelen die gekoppeld zijn aan de veranderingen die ontstaan doordat de Noordzee op een nieuwe, andere wijze wordt gebruikt
2. Financiële facilitering van de benodigde aanpassingen, onderzoek en andere aspecten die horen bij deze sectortransitie vanwege het (toekomstig) ruimteverlies

Deze voorwaarden zijn gekoppeld aan de huidige plannen en de kennis van 2018. Wanneer de plannen wijzigen en er bijvoorbeeld in een toekomstige situatie sprake is van de uitrol van andere vormen van hernieuwbare energieopwekking, zoals zonne-energie en getijden- of golfenergie, dan zullen ook de compenserende en mitigerende maatregelen aangepast moeten worden naar de nieuwe situatie.

De aard en omvang van de vissersvloot zal zodanig moeten zijn dat er een rendabele bedrijfsvoering mogelijk is in de nieuw ontstane situatie, een situatie waarin de Noordzee voor een groot deel in handen is van energiebedrijven. De keten aan de wal, die volgt aan de schepen op het water, moet onlosmakelijk deel van dit proces uitmaken.

3. Uitgangspunten en huidige situatie

In Nederland zijn wij trots op onze maritieme traditie. De welvaart en geschiedenis van ons land is één op één verbonden met onze ligging aan zee. Ons maritieme verleden, het ondernemersklimaat en Nederland als exporteur van veilig, gezond en duurzaam voedsel zijn kernwaarden voor de Nederlandse economie.

Er ligt echter ook een nationale energie-opgave voor Nederland, waarbij windenergie op dit moment een onmisbare energiebron is. Vanuit maatschappelijk oogpunt wordt het onwenselijk geacht om de grote hoeveelheid benodigde windmolens op land te bouwen. Het aangedragen alternatief is dat de benodigde windmolens op de Noordzee worden gebouwd. De manier waarop deze energietransitie tot nu toe wordt gerealiseerd gaat ten koste van voedselproductie op zee. De overheid lijkt het één voor het ander op te offeren, waarbij voorbijgegaan wordt aan cumulatieve effecten van ruimtelijke claims, de kustgemeenschappen waarin de visserij een belangrijke economische drager is en de balans tussen de vloot en de, in samenspraak met wetenschap vastgestelde duurzame vangstmogelijkheden.

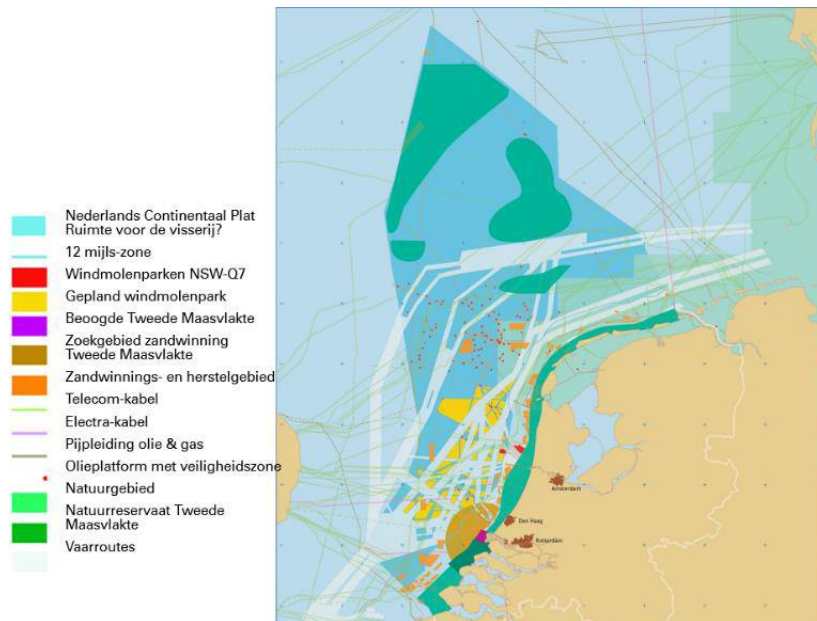
De effecten van de uitrol van grote windparken op zee zijn divers en breed. Naast het ingrijpende verlies van visgronden is er ook sprake van ecologische effecten. Bovendien wordt de visserij-intensiteit bij ongewijzigde voortzetting van huidige processen hoger in de overgebleven visgebieden, omdat dezelfde hoeveelheid schepen op een kleinere oppervlakte zullen gaan vissen. Dit leidt tot een grotere visserijdruk (mogelijk lokaal boven F_{msy} norm), wat consequenties heeft voor het duurzaam beheer van visbestanden.

Naast het verlies van visgronden, mogelijke ecologische effecten en de verplaatsing/intensivering van visserijdruk, zullen de visserijondernemers een grotere afstand af moeten leggen om bij de visbestekken te komen wanneer er geen bruikbare corridors komen in de windparken. Dit kost veel meer brandstof en vistijd, tot op het punt waarop het niet meer rendabel is om op de oude bestekken te vissen. Er gaat dan visgebied verloren dankzij wind, zonder dat er windmolens staan. Er moet dus niet alleen rekening gehouden worden met compensatie en mitigatie voor de zones waar de parken komen, maar ook voor gebieden die de facto onbereikbaar zijn geworden.

Denk hierbij ook aan reeds gebouwde windparken, verkeersscheidingsstelsels, boor- en productieplatformen, ankergebieden, de Scholbox en de 12-mijlszone voor de grotere schepen, gebieden met vele soorten kabels die vrij spoelen of dreigen vrij te spoelen, de recent uitgebreide Maasvlakte, gebieden bestemd voor zandwinning gekoppeld aan kustverdediging en in aanbouw zijnde windparken waar nu al de gebieden deels

of helemaal gesloten worden voor visserij. Naast dit alles zijn er belangrijke (rijke) visgebieden gesloten in het kader van ‘beschermde gebieden’ uit oogpunt van de EU-doelstellingen herstel of behoud van natuurwaarden.

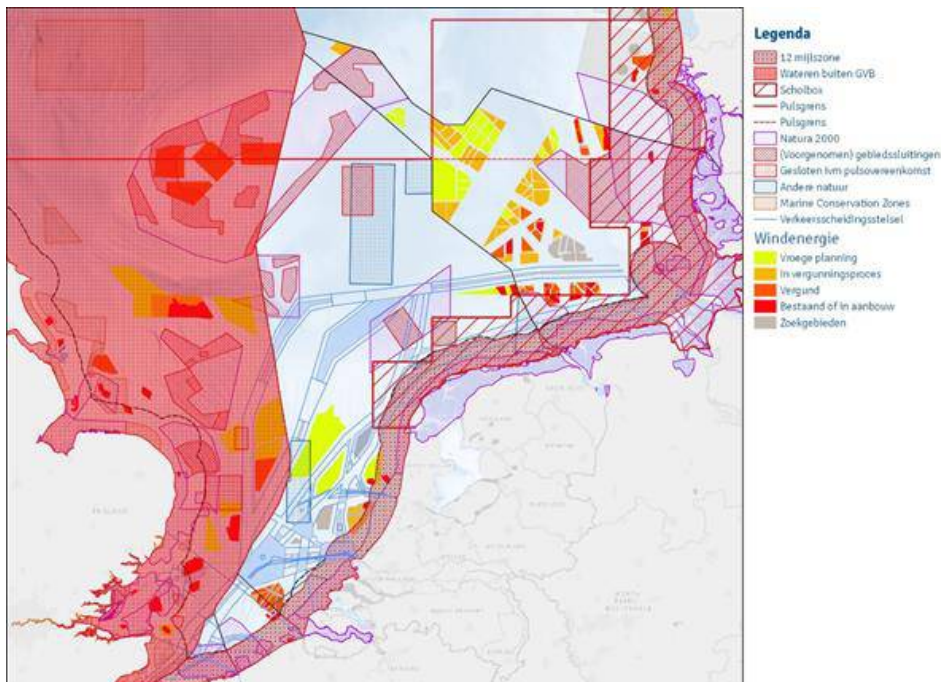
Op afbeelding 2 is te zien dat het Nederlandse deel van de Noordzee intensief wordt gebruikt. Naast wrakken waar niet gevist kan worden en gebieden waar van nature minder vis zit, is de Noordzeevisserij de afgelopen decennia veel gebied kwijtgeraakt aan de toegenomen drukte op zee.

Afbeelding 2 De overvolle Noordzee

De ruimtelijke claim op het Nederlands Continentaal Plat (NCP) is één, maar onze vissers hebben ook te maken met een cumulatief effect vanwege windparkontwikkelingen in aangrenzende buitenlandse EEZ-gebieden (Exclusieve Economische Zone) en de nog onduidelijke effecten van de Brexit. Als er geen rekening wordt gehouden met de visserij, dan zou er slechts 15% van het huidige visgebied over kunnen blijven. Dit scenario is weergegeven in afbeelding 3.

Naast ruimtelijke beperkingen hebben veel visserijbedrijven te maken met diverse andere bedreigingen, waaronder een mogelijk (gedeeltelijk) verbod op de innovatieve pulsvisserij door de EU. Waar de energietransitie wordt bewerkstelligd met oog op het reduceren van emissies en (daarmee) impact op het klimaat, werkt de visserij hier ook aan, onder meer door het ontwikkelen van brandstofbesparende technieken. Pulsvisserij is een visserijmethode waarmee juist de visserijsector aantoont dat het mogelijk is om een grote verduurzamingsslag te maken.

Afbeelding 3 Worst-case scenario Nederlandse visserij

Uiteraard hebben al deze ontwikkelingen niet alleen impact op de visserijbedrijven, maar werken ze door op land. Wanneer de huidige plannen zonder vorm van compensatie doorgang vinden zal het merendeel van de vloot niet meer kunnen voortbestaan. Dit heeft impact op de visserij-gerelateerde faciliteiten aan wal (denk aan onderwijs, handel, transport, verwerkingsbedrijven, visafslagen, havens, kennisinstituten, scheepsbouw, technische bedrijven en overige faciliterende ondernemingen) en ontwrichtende gevolgen voor visserijgemeenschappen.

Arnemuiden, Den Oever, Breskens, Den Helder, Goedereede, Harlingen, IJmuiden, Katwijk, Lauwersoog, Ouddorp, Scheveningen, Stellendam, Texel, Urk, Vlissingen, Yerseke, Wieringen en Zoutkamp kenmerken zich niet alleen door visserij, maar hebben ook een achterland en een regionale economie die sterk leunt op de aanvoersector.

De Nederlandse demersale visserij vangt jaarlijks meer dan 50 miljoen kilo vis, schaal- en schelpdieren, waarbij de laatste jaren een trend is ingezet naar grotere vangsten, direct gekoppeld aan de groei van de visbestanden en daarmee samenhangende verruimde quota. De prognose voor 2018 is ook positief.

De Noordzeevisserij is een sector waar de laatste jaren veel in geïnvesteerd wordt. Er worden nieuwe schepen gebouwd en de Nederlandse vloot opereert internationaal. Naast de 286 Nederlands gevlagde kotters beschikken Nederlandse visserijondernemers ook over tientallen kotters onder buitenlandse vlag (Wageningen UR, 2018).

In 2017 werd het aantal schepen onder buitenlandse vlag geschat op 67 kotters waarvan 24 kotters onder Duitse vlag, 23 kotters onder Belgische vlag en 17 kotters onder de vlag van het Verenigd Koninkrijk. Naar verwachting zullen er in de aankomende jaren nieuwe kotters erbij komen, die onder Engelse, Duitse en Belgische vlag gaan varen. Hierbij gaat het vooral om kotters die de Flyshoot/twinrigvisserij uitoefenen.

Naast de grotere Noordzeekotters is er een Eurokotter vloot, schepen tot 24 meter die met name in de kustzone actief zijn. Deze schepen zijn vaak flexibel inzetbaar en richten zich naargelang aanbod en seizoen op vis of schaaldieren. Er zijn tussen de 40 en 50 Eurokotters actief die op verschillende visserijmethoden kunnen toepassen (pulsvisserij, twinrig, boomkor). Afhankelijk van de vergunningen opereert deze vloot zowel binnen als buiten de 12-mijls zone.

Er zijn rond de 1200 opvarenden in de kottervisserij. De deellonen van de bemanning komen in 2016 uit op ongeveer 108 miljoen euro. Deze deellonen zijn niet vergelijkbaar met inkomsten uit loondienst, het betreft hier zelfstandigen die lid zijn van een maatschap. Deze bemanningsleden hebben als lid van de maatschap aanspraak op een aandeel in de besomming (opbrengst van de vangst). Dat aandeel is voor een deel hun inkomen. Een belangrijk deel gaat echter op aan sociale verzekeringen (incl. werkgeversdeel), pensioenen in eigen beheer en belasting. Dat pensioen moet men opbouwen, uitgaande van een beëindiging van hun werkzame leven als visser op 55-jarige leeftijd. Vissers hebben immers een fysiek zwaar vak, met een waak/slaap ritme van 1 uur op anderhalf uur af, wat op een leeftijd boven de 55 jaar oud moeilijker vol te houden is.

De aanvoersector heeft een relatie met sectoren aan de wal. Het betreft hier havens en visafslagen, gevolgd door transporteurs en verwerkende bedrijven. Denk echter ook aan toeleveranciers, onderhoudsbedrijven, opleidingsinstituten en onderzoeksinstituten, alsmede beleidsafdelingen op diverse departementen. Deze instanties en bedrijven aan wal zijn stuk voor stuk afhankelijk van de waarde die de aanvoersector aan wal brengt.

De Nederlandse verwerkende industrie en groothandel genereert ongeveer 6200 voltijdse arbeidsplaatsen. Het gaat hierbij om ongeveer 286 bedrijven in Nederland (Visfederatie, 2018). Deze sector is voor een gedeelte afhankelijk van de aanvoer van de demersale (kotter)visserij, maar ook van import. Als verse aanvoer substantieel wegvalt, wordt het evenwicht verstoord en zullen ook de handel en verwerkingsbedrijven zich moeten aanpassen, wat voor velen niet eenvoudig zal zijn. Er is hierbij geen sprake van bedrijfsrisico, want de Noordzeevervisserij krijgt te maken met enorme ruimtebeperkingen. Ruimtebeperking, die is ingegeven door de maatschappelijke wens voor duurzame energie – die we liever niet op land gerealiseerd zien. Een ruimtebeperking die opgelegd wordt door hogerhand, om tegemoet te komen aan internationale afspraken die Nederland heeft gemaakt om klimaatverandering tegen te gaan.

Lokale identiteit, nauw verweven met de visserij, zal op losse schroeven komen te staan. Gemeenschappen zullen ontwricht raken. Het verlies van de visserijsector zal ook doorwerken in bijvoorbeeld inkomsten uit visserij-gerelateerd toerisme. Het bijzondere karakter van visserijgemeenschappen zal in sommige regio's geheel wegvallen en geschiedenis worden.

4. Visie op de toekomst

De afgelopen jaren heeft de visserijsector veel ruimte moeten inleveren. De zee waar veel schippers van nu in de jaren '80 op begonnen is een substantieel andere zee dan de Noordzee anno 2018. Bij het proces van de ontwikkeling van de **tweede routekaart "wind op zee"** is de visserij onvoldoende erkend en meegenomen. Dit heeft onder meer tot gevolg gehad dat bijvoorbeeld de windparken *IJmuiden Ver* en *Hollandse Kust Noord* exact in de tongbestekken zijn komen te liggen. Het liefst wil de visserij niet nog meer bevisbaar areaal verliezen. Sterker nog, zij vindt dat er een **heroverweging moet komen van de "Tweede routekaart"**. De visserij moet het leidend motief zijn bij de te nemen kavelbesluiten, want nog meer verlies van kostbare visgronden zal het einde betekenen van de Nederlandse Noordzeevervisserij zoals wij die nu kennen. De partners willen bovendien de garantie dat er in de toekomst niet nóg meer windparken worden gebouwd op de Noordzee, dan de hoeveelheden die nu gepland zijn tot en met 2030.

Wanneer windparken een groot deel van het Nederlands Continentaal Plat (NCP) in beslag nemen en er zonder overlap nog natuurgebieden naast de windparken worden gesloten voor de visserij, dan blijft er nauwelijks ruimte over om rendabel te vissen. Niet alleen de meest extreme **scenario's hebben** een enorme impact, maar alle scenario's zullen een grote impact hebben. Ontwikkelingen in buitenlandse wateren en extra ruimteclaims op het NCP zorgen ervoor dat de vloot de komende jaren aanzienlijke hinder ondervindt van de verplaatsing van activiteiten die de maatschappij op land niet wil of kan faciliteren. De cumulatieve negatieve effecten op de visserij door nieuwe gebruikers mogen de toekomst van de visserij niet belemmeren.

De partners willen vooruitkijken, naar een bestendige toekomst voor een duurzame sector. In diverse processen in dit jaar is voor het eerst toegezegd om te werken aan een Noordzee-transitiefonds voor visserij en natuur (beschreven in het einddocument Elektriciteitstafel van de werkgroep Wind op Zee, onder de regie van het Ministerie van EZK, 2018 – **hierna te noemen "Transitiefonds"**).

In onze visie en in dit document hebben de partners gezamenlijk het visserij onderdeel van dit Transitiefonds uitgewerkt. De gezamenlijke partners willen de middelen uit dit Transitiefonds gericht aanwenden om te komen tot een vloot die toekomstbestendig is, die naar aard en omvang past bij de ontstane situatie in de Noordzee en die de toegewezen quota duurzaam kan opvissen.

In bedrijfssituaties waarbij uiteindelijk geen sprake is van mogelijkheden voor transitie, zal echter ook gekeken moeten worden naar een compensatie van de negatieve impact. In dit hoofdstuk willen we vooral schetsen hoe de visserij in een Noordzee vol windmolens er uit zal gaan zien.

De vloot zal economisch duurzaam moeten zijn en moeten voldoen aan maatschappelijke eisen. De ambitie tot emissiearm opereren hoort daarbij. Ook de faciliteiten op land zullen aangepast moeten worden aan de nieuwe situatie. Een transitie van dusdanige aard vraagt om tijd en is een leerproces. Maatregelen hebben niet alleen betrekking op de vloot, maar ook op ketenpartners en visserijgemeenschappen aan de wal.

Gezien de schaal en het keten-overstijgende aspect van de veranderingen zal er vanuit het Transitiefonds veel geld gaan naar ontwikkeltrajecten om bedrijven om te vormen, om mensen om te scholen en om ketens te veranderen. De partners hebben enkele honderden miljoenen euro's nodig om tot een goede transitie te komen (voor de cijfermatige onderbouwing van het fonds verwijzen we hier naar hoofdstuk 7). Een bedrag dat in het niet valt bij de totale kosten van de energietransitie, namelijk tussen de twee en drie miljard euro per jaar (Planbureau voor de Leefomgeving, 2018). Een deel van het genoemde bedrag is gekoppeld aan een continue geldstroom vanuit de windparken (voormalig visgebied) ten gunste van aanpassing van de visserij en haar gemeenschappen aan maatschappelijke wensen (verduurzaming, onderzoek, onderwijs en regionale ontwikkeling).

Een toename van visserijdruk in de visgebieden die overblijven na herindeling van de Noordzee is onwenselijk, zowel vanuit economisch als vanuit ecologisch oogpunt. Vlootomvang, beschikbare quota en beschikbare ruimte raken uit balans. Herstel van die balans, de vermindering van visserijinspanning door het inkrimpen van de vloot, is een ingrijpende, doch niet onwaarschijnlijke, maatregel. Vissers willen blijven vissen. Het zal onvermijdelijk zijn dat de vloot aangepast moet worden aan de (nog) beperktere beschikbare ruimte, met oog op de wens om duurzaam te blijven opereren.

Er zullen onvermijdelijk bedrijven middels een warme uitfasering uit het speelveld moeten verdwijnen, warme uitfasering met oog voor de financiële én sociale aspecten van bedrijfsbeëindiging. Deze bedrijven zullen alternatieven moeten zoeken. De middelen voor uitfasering worden vormgegeven in het eerdergenoemde Transitiefonds. Een ander deel van het Transitiefonds is gericht op individuele compensatie aan bedrijven (verlies visgronden, schade, omscholing etc.). De partners werken gezamenlijk aan oplossingen om deze capaciteitsvermindering op een zo acceptabel mogelijke manier te laten plaatsvinden.

De bedrijven die overblijven zullen qua visserijmethode, duurzaamheid en werkomstandigheden aangepast moeten zijn aan de maatschappelijke eisen en de eigenschappen van de Noordzee van de toekomst. Die blijvers krijgen daar ook waardering voor. Ondernemers die duurzame vismethoden toepassen en bijvoorbeeld gebruik maken van alternatieve voortstuwing zien dat terug in de marktwerking.

De waardering voor de vloot van de toekomst komt niet alleen vanuit de markt, maar ook vanuit de maatschappij en vertaalt zich in steun vanuit de overheid voor (duurzame) primaire producenten. Het Ministerie van LNV zet zich in voor deze voedselproducent en ondernemer.

Zij stimuleert bedrijfsovername en continuïteit, vanuit een maatschappelijk belang om als land zeggenschap te hebben over de manier waarop je je eigen voedsel produceert. Ook stimuleert de overheid goed onderwijs, onderwijs vóór vissers, maar ook onderwijs óver vissers, óver voedsel en draagt zo bij aan bewustwording en waardering.

Een aantal vissers heeft wellicht mogelijkheden om te kijken naar alternatieve voedselproductie in de windparken, in samenwerking met windconsortia. Te denken valt aan oesterkweek, kreeften, krabben, korven, zeewier en mogelijk mossel hangcultuur. Voordat het zover is zullen er langjarige pilots moeten worden volbracht op de Noordzee, waar zich veelal ruige omstandigheden voordoen, zoals harde wind en hoge golven. Voor een visserijbedrijf gericht op demersale en pelagische vissoorten is deze vorm van aquacultuur geen alternatief.

Zeewierkweek is commercieel mogelijk interessant, maar vanuit de Noordzeevisserij plaatsen we aanzienlijke vraagtekens over de financiële verwachtingen. De Noordzeevisserij is benieuwd naar alle ontwikkelingen op dit gebied en sluit niet uit dat de visserij een rol kan spelen bij zeewierkweek. Voorwaarde is dat er een winstgevende businesscase moet ontstaan en het zicht daarop ontbreekt vooralsnog.

Voor al deze genoemde activiteiten is het nog niet duidelijk of de windparken op de Noordzee daarvoor een geschikt habitat zijn. Kunnen de kleine schepen de zware (weers)omstandigheden doorstaan? De ecologische (neven)effecten van wind op zee kunnen ook hier zomaar een negatieve impact hebben.

Er dient zich hoe dan ook een grote variëteit aan transitie aan. In de eerste plaats zal er een grootschalige vernieuwing van de vloot komen, waarbij het streven is naar emissiearm opereren, met een minimale CO₂ voetafdruk. Innovatie is hier het sleutelwoord om een nummer één positie op het gebied van duurzaamheid te verwerven en te behouden. Daarnaast zullen bestaande kotters omgebouwd worden naar andere visserijmethoden waarbij op meerdere doelsoorten gevist kan worden om zodoende meer flexibiliteit in de visserij-mogelijkheden te krijgen. De ombouw van schepen gebaseerd op scheepsbouwkundige inzichten uit **de vorige eeuw is echter technisch gezien een 'second best' oplossing**. Er wordt gekeken naar nieuwe scheepsontwerpen en er is (financiële en beleidsmatige) ruimte voor pilots (meervoudig inzetbare schepen met een duurzame voortstuwing).

Het is zeker dat de vloot van de toekomst er anders uit ziet dan de vloot anno 2018. Echter, ook in de toekomst hebben we een duurzaam opererende sector, met familiebedrijven en gepassioneerde ondernemers die op verantwoorde wijze voorzien in één van de primaire behoeftes, namelijk gezond en veilig voedsel uit zee.

5. Mogelijke (mitigerende) maatregelen

De komst van Wind op Zee betekent een enorme beperking van de visserijruimte. Naast compensatie zijn er mitigerende maatregelen te bedenken in wet- en regelgeving, die bijdragen aan het vergroten van de ondernemersruimte voor visserijbedrijven. De partners zien kansen in het aanpassen van wetgeving, het anders benutten van de ruimte op de Noordzee, het samenwerken met andere Noordzee-gebruikers en het aanpassen van **de vloot aan het 'netto-visgebied'**. Alleen deze maatregelen tezamen zullen ertoe leiden dat de aard en omvang van de vloot past bij de ontstane situatie. Deze kansen bieden echter niet voor alle visserijbedrijven perspectief, er zal hoe dan ook een negatieve impact zijn op zowel land als zee, wanneer de huidige plannen voor WOZ doorgang vinden. Er is echter nog wel mogelijkheid om door het aanpassen van wet- en regelgeving de grootte van deze negatieve impact te beïnvloeden.

5.1 Ruimte in regelgeving

Om tegemoet te komen aan de grote beperking van visgebied die samenhangt met de ruimte die gegeven wordt aan wind, kan gekeken worden naar gedeeltelijke mitigatie door rek te genereren in bestaande regelgeving. Hierbij kijken we met name naar wáár gevestigd mag worden en hoe gevestigd mag worden.

Flexibilisering is een grote wens, maar tegelijkertijd moeten wel kaders en randvoorwaarden worden geschapen in nauwe afstemming tussen overheid en sector. Het is bijvoorbeeld onwenselijk dat de garnalenvloot uitgebreid wordt als gevolg van omschakeling van bedrijven die door de toename van windparken in de knel komen. Dit is onwenselijk in verband met ecologische redenen, vastgelegd in NB-wet vergunningen, als ook de markttechnische wens om de bestaande balans tussen aanvoer-capaciteit en marktabsorptie niet te veel aan te tasten.

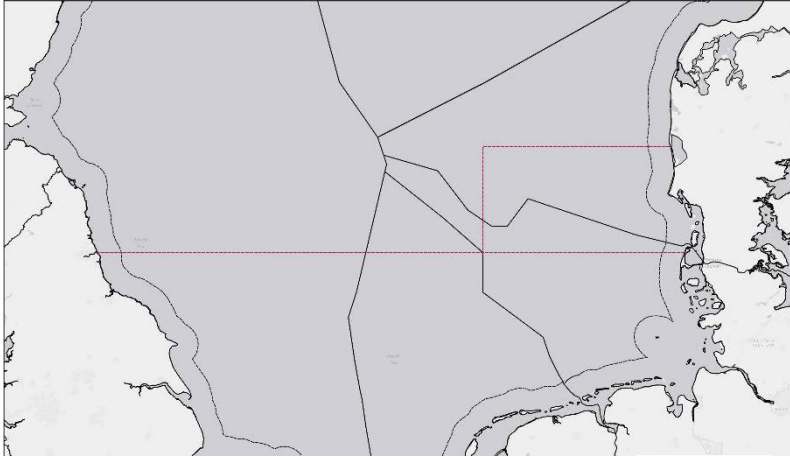
Kleinere vangstgebieden zullen tot een grilliger vangstpatroon leiden met als gevolg niet voorspelbare markteffecten. PO's zullen op de Noordzee van de toekomst, meer dan tot nu toe het geval is, zelfregulerend moeten optreden. Door middel van **goede Productie en Afzet Programma's (PAP's)** worden de kleinere vangstgebieden toch beheersbaar. De overheid heeft hierin een belangrijke faciliterende rol.

De betreffende ministeries zullen **het werk van de PO's** moeten faciliteren en ondersteunen, door onder andere de PO-maatregelen algemeen verbindend te verklaren. Binnen deze context dient optimaal gebruik te worden gemaakt van de mogelijkheden van het EFMZV (Europees Fonds Maritiem en Visserij).

Waar (tong) vissen?

Nederlandse vissers mogen tong vangen in een bepaald gebied. Dit gebied kan uitgebreid worden, door de tonggrens vrij te geven. De Tonggrens is de grens waarbij vissers boven de 55-graden Noorderbreedte stringenter regelgeving hebben dan onder deze lijn.

Op afbeelding 4 is de Noordzee weergegeven, met onderverdeling van de nationale wateren. De rode lijn die midden door de illustratie loopt, staat bekend als **de tonggrens (55° NB – 56° NB)**. Onder deze lijn mag tong gevangen worden onder andere voorwaarden dan boven deze lijn. Door het aanpassen van deze grens (die is vastgelegd in Europese regelgeving) kan visgebied ontstaan als compensatie voor gebruik van visgebied door windparken.

Afbeelding 4 Tonggrens Nederlandse tongvisserij, 55e en 56e breedtegraad.

5.2 Combinatie van gebruiksfuncties

Gezien het toenemende gebruik van de Noordzee is het combineren van gebruiksfuncties van essentieel belang.

Natuur in windparken

Bij meervoudig ruimtegebruik dient er zoveel mogelijk gekeken te worden naar de combinatie van windparken en natuurgebieden. Bij het denken over beschermde natuurgebieden wordt in of/of gedacht en is **'sluiten voor bodemberoerende visserij'** het favoriete **adagium, terwijl het om 'bescherming' gaat**. De habitat en de meetbare doelstelling bepaalt de mate en aard van de beschermingsmaatregelen. Het samengaan van habitat-beschermende maatregelen in het kader van Natura 2000 en de KRM (Kaderrichtlijn Mariene Strategie) mag daarbij niet onbespreekbaar zijn, integendeel.

Sleepnetvisserij in windparken

Sleepnetvissers zetten grote vraagtekens bij meervoudig ruimtegebruik als het gaat om vissen in de huidige windparken. Er wordt gevist bij (onder meer) defensiegebieden en gebieden waar pijpleidingen zijn, maar vissen in de huidige windparken is van een andere orde. Vissers zijn erg sceptisch over het vissen in de huidige windparken, zowel vanwege nautisch-technisch redenen, als vanwege de slechte verzekerbaarheid.

Een kleinschalige (sleepnet)visserij in windparken zal misschien onder bepaalde (nog niet gerealiseerde) omstandigheden kunnen plaatsvinden. Met technologische aanpassingen aan de schepen is het wellicht mogelijk om met nog te ontwikkelen **'precisievisserij'** te vissen in windparken.

De technische ontwikkeling van windparken kan wellicht leiden tot een park waarbij de turbines op grotere afstand van elkaar komen te staan (vanwege de grotere bladen) en bij aanleg dient, naast de kabels die op diepte gebracht moeten worden, ook rekening gehouden te worden met vaar- en visbewegingen tussen de turbines.

Met onderzoek van bijvoorbeeld MARIN (Maritime Research Institute Netherlands) kan met simulatie-experimenten worden gekeken of er opties zijn om als sector binnen de windparken veilig en rendabel te opereren. Vissers moeten een actieve rol spelen in deze pilots, zodat zoveel mogelijk recht wordt gedaan aan de werkelijke situatie. Inclusief alle denkbare en (bijna) ondenkbare omstandigheden.

Alleen dan kan duidelijk worden of vissen in windparken tot de mogelijkheden behoort. De simulaties moeten onderdeel uitmaken van onderzoek naar de (on)mogelijkheden van vissen in windparken. Op voorhand dient onderzocht te worden welke juridische- en verzekeringsaspecten aangepast dienen te worden, wat er qua praktijk mogelijk is en of het rendabel en veilig kan.

Staadwantisserij in windparken

De economische potentie van passieve visserij (staadwantisserij en het vissen met korven) is beperkt, maar dient wel nader onderzocht te worden. Een gemiddelde jaarlijkse besomming van een schip wat deze visserij beoefent (gemiddeld tussen 2013-2017 rond de **€65.000 op jaarbasis, bron: WUR, 2018**), is een fractie van wat een grote (boomkor)kotter kan besommen. Daarnaast is het aantal arbeidsplaatsen op een staadwant-kotter beperkt in vergelijking met de werkgelegenheid die gegenereerd wordt door een kotter die gericht op sleepnetvisserij. Een omschakeling van sleepnetvisserij naar staadwant heeft sociaaleconomische consequenties, één (boomkor)kotter is een bron van inkomsten voor meerdere gezinnen, waarbij je dus over gaat naar een andere economische structuur.

Naast het feit dat er veel meer kleinere schepen nodig zijn voor passieve visserij zijn kleinere schepen beperkt in hun mogelijkheden bij slecht weer. Minder dagen op zee betekent minder verdiensten, daarnaast is er ook voor hen het veiligheidsaspect én de vraag of ze met hun kleinere schepen überhaupt meerdaags kunnen uitvaren naar de gebieden waar de windparken liggen. Er zijn twijfels over nautisch-technische mogelijkheden en veiligheid.

Bij het opperen van staadwantisserij als mogelijk alternatief voor de huidige Noordzevisserij dient er rekening te worden gehouden met het nog in te zetten traject naar verduurzaming van deze manier van visserij.

Denk bijvoorbeeld aan ongewenste bijvangst van zeezoogdieren, het ontstaan van **'ghost netting'** en het **hebben van grote 'velden'** met staadwantnetten die belemmerend zijn voor de vrije doorvaart van andere scheepvaart. Uit oogpunt van duurzaam beheer dient er tijdig beleid van de overheid nodig te zijn om het aantal netten (capaciteit) in te schatten.

5.3 Omscholing en sociale zekerheid

Beperking van de ruimte en haast onvermijdelijke inkrimping van de vloot maken dat het noodzakelijk is om sociale voorzieningen te creëren voor gedupeerden, waaronder de deelloonvissers. Deze bemanningsleden bezitten unieke vaardigheden en eigenschappen die van pas kunnen komen voor de windexploitanten.

Een gedeelte van de bemanningen van uitgefaseerde schepen moet de mogelijkheid geboden worden om voor de windsector te werken. Onderdeel van het plan is een aanbod van her-, om- en bijscholingen, zodat vissers de juiste vaardigheden hebben om bij een zoektocht naar werknemers door windconsortia geprefereerd te kunnen worden. De windconsortia dienen zich hieraan te committeren.

Aquacultuur als alternatief

Aquacultuur wordt dikwijls genoemd als alternatief voor visserij, maar betreft een geheel andere bedrijfstak die meer gelieerd is aan landbouw dan aan visserij. De mogelijkheden voor vissers om over te stappen naar aquacultuur op de Noordzee lijkt minimaal. Mosselkweek heeft een beperkte kans offshore en vereist hele andere kennis en competenties van de visser. Het afbraakrisico van installaties bij een zware storm is enorm.

Viskweek op de ruige Noordzee lijkt a priori onmogelijk, in tegenstelling tot in beschutte fjorden of baaien, zoals in Schotland en Noorwegen. Het is daarom onrealistisch om te verwachten dat er vissers zijn die een transitie naar viskweek zullen maken. De verwachte kleine slagingskans dient desondanks door middel van een pilot onderzocht te worden.

5.4 Vloottransitie

Het maken van een toekomstbeeld voor een optimale vissersvloot op de Noordzee van de toekomst is één van de eerste opgaven. Vanuit het LNV-innovatiefonds (dit fonds is nog in ontwikkeling) kan hiertoe een aanzet gegeven worden. Binnen dit masterplan zal een innovatief schip ontwikkeld moeten worden, zoals bij het MDV-project, om de vloot toekomstbestendig te maken. Deze nieuwe vloot moet de ambitie hebben emissiearm te varen en te vissen. Er zal een palet aan sloopstypen ontwikkeld moeten worden, gericht op precisie-pulsvisserij, of gemengde visserij. Daarvoor moet het verder ontwikkelen van de pulsvisserij voor de gehele vloot mogelijk zijn en blijven.

Naast het geld van het innovatiefonds, kan er vanuit het Transitiefonds bijgedragen worden aan de ombouw van schepen. Een bijkomend voordeel hiervan, is dat de CO₂-uitstoot significant omlaag kan gaan voor bijvoorbeeld een pulsvisser, ten opzichte van de boomkorvisserij met wekkerkettingen, waardoor een vloottransitie tevens bijdraagt aan klimaatdoelstellingen.

Het concept van de boomkorkotter is sedert de jaren tachtig van de vorige eeuw niet meer veranderd. In het MDV-plan is wel een aanzet hiertoe gegeven, maar dat plan is nog slechts ten dele uitgevoerd.

Afbeelding 5 MDV-1 Immanuel

Naast hoge ambities m.b.t. het ontwerp van een nieuwe vloot, zullen er ook verschuivingen plaatsvinden in de doelsoorten. De vloot moet optimaal aansluiten bij de vangstmogelijkheden en vereisten van de markt. Goede spreiding van de soort visserij is noodzakelijk, omdat niet iedereen bijvoorbeeld garnalen kan gaan vissen in het kader van lopende afspraken over verduurzaming van de garnalenvloot. Het proces van vlootaanpassingen dient gecoördineerd te worden en niet geheel overgelaten te worden aan individuele vissers en de krachten van de vrije markt.

Voor het aanpassen van de vloot zijn licenties nodig. De ontwikkeling moet immers aansluiten bij het meerjarenplan voor de Noordzee, zoals dat in het kader van het GVB (Gemeenschappelijk Europees Visserijbeleid) is vastgesteld. Het verkrijgen van zulke licenties is complex en daarom arbeidsintensief wat een zekere restrictie met zich meebrengt. Als het wenselijk wordt geacht om licenties breder beschikbaar te maken dan kan een Transitiefonds hierin ondersteunen.

De aard en de omvang van de vloot verandert. Er komt een kleinere vloot die mogelijk meer zeedagen (per schip) gaat maken. Dit heeft gevolgen in de visketen, te beginnen in de havens en bij visafslagen. Die laatste zijn veelal visserijcoöperaties met parttime medewerkers. Veel werknemers hebben dienstverbanden van tientallen jaren, waarvan een niet onaanzienlijk deel werknemers zijn met een afstand tot de arbeidsmarkt. Voor deze groep is een (sociaal) plan nodig. Het Transitiefonds dient dit plan te financieren.

De huidige plannen voor windenergie (zowel de bestaande plannen als de toekomstige ontwikkelingen) hebben ongewenste regionale effecten. De mate waarin de vaarroutes van de havens naar de visgronden moeten worden verlegd vanwege de (aanleg van) windparken verschilt per haven. **Bepaalde regio's zullen** zwaarder getroffen worden, doordat de visgronden minder goed bereikbaar worden. Met dit element dient rekening gehouden te worden bij de inzet van het Transitiefonds.

6. Indeling van de Noordzee van de toekomst

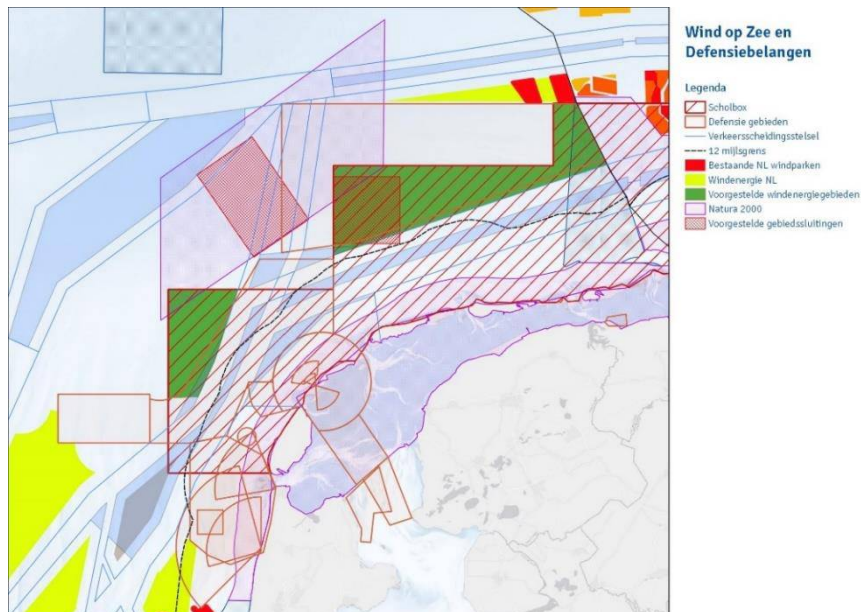
De windmolens worden in de huidige plannen voornamelijk gebouwd op belangrijke visgronden voor de visserij. Het belang van de visserij is niet goed in overweging genomen bij de huidige indeling van de Noordzee.

6.1 Herverkaveling

De nieuw te bouwen windparken zouden aangewezen moeten worden in gebieden die voor visserij juist niet interessant zijn. In grote delen van de Scholbox wordt nauwelijks gevestigd, waarmee deze gebieden (afbeelding 6) een alternatief zijn voor de huidige windparken in de zuidelijke Noordzee. Op deze manier kunnen visserij en wind elkaar enigszins ontlopen. Voorwaarde is wel dat de windparken in de Scholbox op geen enkele manier beperkingen mag opleveren voor de garnalenvisserij.

Tot dusver is deze optie niet onderzocht. Problematisch lijkt de aanwijzing van aanzienlijke gebieden op zee als militair oefenterrein. Het zou mogelijk moeten zijn om de oefenterreinen te verplaatsen, mits daartoe de politieke wil aanwezig is en er (verdrags)technische mogelijkheden zijn.

Het is van groot belang dat Defensie als gesprekspartner aanschuift bij het WOZ-proces. De militaire oefenterreinen zijn vastgesteld in het Nationaal Waterplan 2016-2021. Het eventueel benutten van de Scholbox voor wind, sluit ook aan bij de ambities in het Noorden van het land om te komen tot een regionale groene waterstofeconomie. Bijkomend voordeel is de beperkte afstand tussen de windparken en het vasteland.

Afbeelding 6 De Scholbox en de militaire oefengebieden

6.2 Single-use natuur is geen optie op de Noordzee van de toekomst

Het is belangrijk om te kijken waar natuur- en windenergiegebieden op de Noordzee zo ingedeeld kunnen worden dat het minder pijn doet voor de visserijsector (zoals aangegeven in hoofdstuk 5.2). Wanneer natuurgebieden en windparken niet worden gecombineerd maar los van elkaar worden aangewezen, dan is dat een cumulatieve beperking van visserijruimte. Multifunctioneel gebruik van windparken, door ze te combineren met natuur, levert echter winst op.

Om recht te doen aan alle gebruikers van de Noordzee is een integrale blik nodig. Bij de Noordzee van de toekomst moet in samenhang gekeken worden naar visserij, windparken en natuur. Natuurorganisaties als Stichting De Noordzee, Wereld Natuur Fonds en Greenpeace hebben aangegeven dat zij gebieden met een hoge ecologische waarde (Natura 2000 en KRM-gebieden) willen vrijwaren van windparken. Bovendien willen ze ook dat er geen bodemberoerende visserij meer zal plaatsvinden in deze gebieden en sturen daarmee aan op single-use. Een aantal gebieden met een hoge ecologische waarde zijn echter ook belangrijke visgronden.

Er dient verder opgemerkt te worden dat de aanwezigheid van doelsoorten in bepaalde gebieden geen vaststaand gegeven is, maar continu veranderend door onder meer temperatuur, stroming, windkracht en windrichting. Een ecosysteem valt niet te vatten in een bepaald oppervlakte van de Noordzee. De oppervlaktepercentages voor natuurgebieden dienen dan ook niet leidend te zijn. Het is van het grootste belang dat er een gezamenlijke zoektocht (joint fact finding) plaatsvindt naar de beste technische oplossingen, passend binnen een adequate ecosysteembenadering.

6.3 Waardekaarten op waarde schatten

Waardekaarten worden genoemd als middel om te bepalen hoe waardevol een visgebied is. Deze kaarten zijn gebaseerd op gegevens uit het satellietvolgsysteem, waarbij (op basis van logboeken) een waarde (opbrengst, vaak vangst in een bepaalde periode maal gemiddelde prijs) is toegekend aan een serie punten. Dit levert louter op grove schaal resultaten op. Voor goede besluitvorming zijn de resultaten niet genoeg gefundeerd. Deze manier van werken geeft de schijn van onderbouwing, maar is geen maatstaf voor het op waarde schatten van bepaalde gebieden en de daarvan afhankelijke bedrijfsactiviteiten.

De Noordzeevervisserij wordt telkens gedwongen om keuzes te maken tussen visgronden, waarbij één gebied geormerkt wordt als waardevoller dan een ander gebied. De financiële impact op de visserij van windparken kan echter niet door waardekaarten in beeld worden gebracht. De kaarten kunnen alleen iets op een abstract niveau stellen, waarmee ze enkel nuttig zijn voor indicaties. De vis kan zich in enkele jaren in een heel ander gebied bevinden dan in de huidige situatie, terwijl de besluitvorming langjarige gevolgen heeft. Er dient daarom overwogen te worden of de toepassing van het concept van viskavels (toegewezen gebieden om te vissen) überhaupt nuttig kan zijn.

7. Economische aspect visserijtransitie

De afgelopen jaren is de economische ontwikkeling van de visserij op de Noordzee zeer positief te noemen. De overgang van boomkor met wekkerkettingen naar pulsvisserij, de daling van de brandstofprijzen en positieve ontwikkeling van visprijzen liggen daaraan ten grondslag. Er zijn echter sombere vooruitzichten, tenslotte is er het grote gevaar van de ruimtebeperking voor de visserij.

Naast de eerdergenoemde ruimtebeperking zijn er nog een aantal andere aspecten en mogelijke ontwikkelingen die het economisch vooruitzicht vertroebelen.

De brandstofprijzen zullen naar verwachting dusdanig stijgen dat de kosten in sommige metiers de opbrengsten zullen gaan overtreffen. Door in het verleden afgesloten termijncontracten voor de levering van brandstof zijn de actuele brandstofkosten nu nog laag, maar dat is tijdelijk. Stel dat er een (gedeeltelijk) verbod op pulsvisserij komt, dan betekent dit meer dan een verdubbeling van het brandstofverbruik. Zo neemt zowel het verbruik toe, alsmede de kosten per liter. Het kaarsje van het verdienmodel van de visserij met de boomkor met wekkerkettingen brandt op deze manier aan twee kanten. Het is erg lastig, zo niet in de toekomst wellicht onmogelijk, om met deze vorm van visserij een positieve cashflow te realiseren. Dit heeft direct invloed op het deelloon van de bemanning.

In de herziening van het GVB (Gemeenschappelijk Visserijbeleid) van 2013 zit een ander groot gevaar voor de visserijsector: de aanlandplicht. Een paradigmawisseling in het visserijbeleid heeft geleid van de focus op aanlanding tot focus op vangst. Dit is een onhaalbaar gebleken beleidsdoelstelling. Een aanlandplicht zorgt voor extra werklust en een enorme kostenpost. Een aanlandplicht voor alle visserijsoorten kost bij ongewijzigd quotumbeleid de sector tussen de 23 en 28 miljoen euro (Buisman et al., 2013). Voor de aankomende jaren zijn er gelukkig vele vissoorten uitgezonderd, maar deze uitzonderingen zijn tijdelijk. In 2022 is een GVB-herziening aan de orde en de uitkomsten daarvan zijn bepalend voor de toekomst.

De Brexit en de daaruit voortkomende afspraken over de toegankelijkheid van de Britse EEZ en de afspraken omtrent import en export van visproducenten kunnen een grote invloed gaan hebben op de Noordzeevisserij.

Al deze negatieve ontwikkelingen dwingen de huidige vloot ertoe om zichzelf opnieuw uit vinden. Zowel qua aantallen, als qua (technische) mogelijkheden van het schip staan we aan de vooravond van radicale verandering. Voor de huidige vloot boomkorschepen uit de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw, ingezet in de visserij op tong, biedt enkel nog een radicaal ander soort schip mogelijkheden. Dit betreft schepen die vallen onder Europese vistuigcategorie boomkor (Beam Trawl) met maaswijdte tussen de 80mm en 120mm (BT2).

7.1 Vormgeving Transitiefonds

Een Transitiefonds voor de visserij is nodig om ervoor te zorgen dat de visserij in de sterk veranderende Noordzee bestaansrecht heeft. Uit dit Transitiefonds zal ook onderzoek gefinancierd worden om beslissingen te onderbouwen. De 10 partners schatten in dat een bedrag met ordegrrootte van honderden miljoen euro gereserveerd moet worden voor het Transitiefonds.

Gezien de maatschappelijke wens voor grootschalige uitrol van wind op zee, Noordzee-breed en niet alleen in het Nederlandse deel, lijkt het voor de hand liggend dat een deel van het fonds uit gemeenschapsgelden komt. De maatschappij kiest immers voor verschuiving van windparken naar zee in plaats van de bouw van windparken op land. In dit document verklaren de partners de te verwachten effecten op de visserij en de transities die daarvoor nodig zijn. Opgemerkt dient te worden dat de visserijvisie complementair is aan andere visies, waaronder de visie ingediend door de natuurcoalitie.

Het Transitiefonds moet een fonds met lange looptijd worden, waarbij het zwaartepunt ligt op de jaren waarin de parken aangelegd worden. De grootste veranderingen dienen in de eerste vijf jaar doorgevoerd te worden. Echter, ook na voltooiing moeten de opbrengsten van de windmolens op voormalig visserijgebied deels ten goede komen aan visserijactiviteiten en verduurzaming, zoals benoemd. De volgende zaken worden uitgevoerd met middelen uit het fonds:

Ontwikkelen innovatief schip

De nieuw te ontwikkelen kotter moet aan meer eisen voldoen dan het huidige MDV-schip. Het nieuwe gestandaardiseerde schip met pulsnetten is in potentie emissieloos, is nog veiliger en kan in windparken opereren. Dit vergt innovatie en ontwikkeling. Er zal eerst een prototype gebouwd moeten worden, dat daarna uitvoerig getest wordt, alvorens er meerdere schepen in de vaart kunnen worden genomen.

Vloottransitie

Dit is de uitrolfase volgend op de ontwikkeling van nieuwe schepen en betreft een bouwstroom van (geschat 50) gestandaardiseerde schepen, waarin schippers **op basis van een aantal 'pakketten'** (voortstuwing, uitrusting, inrichting, vangstverwerking) hun schip kunnen samenstellen. Deze uitrol krijgt 60% financiering uit het fonds. Dat is nodig, omdat de bestaande schepen geen onderpandwaarde meer hebben en de liquiditeitsruimte beperkt is. Financiering bij banken is daardoor niet mogelijk of problematisch, gezien de te lage solvabiliteit van de bedrijven. Hierin valt ook de transitie en ombouw van bestaande schepen.

Capaciteitsaanpassing

Door de ruimtelijke inperking ontstaat er een verstoorde balans tussen vangstmogelijkheden en beschikbaar gebied. Door de capaciteit aan te passen (verminderen) met naar schatting ongeveer 30 schepen, voldoet de vloot weer qua aard en omvang aan de nieuwe ruimtelijke situatie.

De bedrijven die zullen moeten stoppen, geven meer op dan louter hun inkomen. Naast de te verwachten ingrijpende waardevermindering van visserijbedrijven en daling van inkomsten, leveren zij kennis in, alsmede een stukje identiteit. Vissen is meer dan ondernemen, het is een manier van leven. Dit is ook terug te zien in **de agrarische sector, waar na de zogeheten ‘stoppersregeling’ er achteraf commentaar was dat er te weinig aandacht is geweest voor de emotionele component.** Ondernemers wiens gezin draaide op het ritme van het bedrijf; opvolgers, die plots niks over te nemen hadden; boeren, die van de één op de andere dag geen 24/7 zorg meer hadden voor hun dieren, zij werden harder geraakt dan enkel in de portemonnee. Het ritme van het varen is vergelijkbaar: gemeenschappen zijn ingesteld op afwezige mannen, de vrouwen zorgen voor het thuisfront en familiegeschiedenissen en -relaties zijn verweven met het bedrijf. Er moet aandacht zijn voor het sociale en emotionele aspect.

Aanpassen havenfaciliteiten

De schepen hebben haveninstallaties nodig, die passend is bij de omvang en de aard van de vloot. Er dienen onder meer ‘oplaadpunten’ gerealiseerd te worden in verband met het emissieloos varen.

Inkrimpen of beëindiging visserij-gerelateerde organisaties en -bedrijven aan wal

Een radicaal andere vloot kan ertoe leiden dat ook bedrijven en organisaties aan de wal moeten inkrimpen of sluiten. Denk hierbij aan visserij scholen, coöperaties, scheepswerven en afslagen. Vanwege de verstoorde balans zullen naar verwachting een aantal visafslagen de deuren moeten sluiten. Met onder meer het personeel van de afslagen dient een regeling getroffen te worden. Doordat er sprake is van lange dienstverbanden en omscholing lastig is, zal dit hoge kosten met zich meebrengen.

Onderzoeksfonds

Er zal onderzoek uitgevoerd moeten worden naar zowel de effecten van de uitrol van WOZ op de visserijmogelijkheden, alsmede naar de effecten van een visserijtransitie (economisch en ecologisch). Vanuit het Transitiefonds dient hieraan bijgedragen te worden.

Het onderzoeksofzet rondom de (doorlaatbare) afsluiting van de Oosterschelde (begin jaren '80 van de vorige eeuw) dient daarbij als voorbeeld voor het op te zetten onderzoeksfonds.

Innovatiefonds

Structurele innovatie is nodig om ervoor te zorgen dat de visserij aan de slag kan met huidige en toekomstige vraagstukken.

Her-, om- en bijscholing

Veel vissers zijn nog niet toe aan hun pensioen en/of vervroegde uittreding. Doordat zij niet meer aan de slag kunnen op een kotter zal er voor hen gekeken moeten worden naar andere werkplekken. Zij dienen zoveel

mogelijk ondersteund te worden naar hun zoektocht naar ander werk, door middel van bijvoorbeeld scholing en cursussen. Het doel moet zijn dat vissers zich zodanig kunnen ontwikkelen dat ze een eigenstandige plek op de arbeidsmarkt kunnen veroveren.

Volgens de tien partners is een financiële opbouw van het visserijgedeelte van een Transitiefonds gekoppeld aan bovengenoemde aspecten. Het hoofddoel van het Transitiefonds is een vloot die qua aard en omvang past bij de Noordzee van de toekomst, een ecologisch en economisch duurzame visserij.

7.2 Governance

In het verleden zijn er diverse zelfstandig opererende fondsen opgericht, waaruit lering getrokken kan worden. Voorbeelden van gelden die ter beschikking zijn gekomen door ruimtelijk beleidsontwikkelingen zijn onder andere het toenmalige Zuiderzeefonds (Zuiderzeewet), het Waddenfonds, de compensatiegelden van de Tweede Maasvlakte en de compensatie uit de Groningse aardgasbaten. Het is belangrijk om ook qua governance te leren van **andere grootschalige veranderingsprogramma's**, zoals **“Ruimte voor de Rivier” en het Oosterschelde-dossier**.

De partners hebben goede ervaringen met participatie in respectievelijk het Noordzee2030 proces, het Wind op Zee (WOZ) proces in het kader van het Klimaatakkoord en het bestuurlijk overleg wat is uitgemond in het OFL-proces. In dit OFL-proces, onder voorzitterschap van de heer Wallage, wordt met alle stakeholders overleg gevoerd. Pim Visser (directeur VisNed) mag in goed overleg namens de VisNed PO's, Garnalenvissersbond, PO RvZ, NetVISwerk, Vissersvereniging Hulp in Nood en Vissersvereniging Ons Belang optreden in de WOZ gerelateerde processen.

De partners in dit samenwerkingsverband zien passende governance, met inbreng van de stakeholders, als voorwaarde voor goede sturing en coördinatie van de Noordzee van de toekomst.

Het bestuur van de Nederlandse Vissersbond heeft de keuze gemaakt een eigen beleid te voeren met betrekking tot WOZ. Pim Visser treedt nadrukkelijk niet op namens de Nederlandse Vissersbond, daar zij niet deelneemt in het samenwerkingsverband van PO's en verenigingen dat deze visie onderschrijft.

7.3 Juridische aspecten

Aan de grootschalige uitrol van wind op zee zijn een aantal juridische aspecten verbonden. Enerzijds is er de sector brede schade door de grootschalige uitrol. De visserij als economische activiteit wordt **'weggedrukt'** door een andere activiteit, het opwekken van energie op zee.

In het huidige systeem vereist een schadeclaim dat deze betrekking heeft op activiteiten in het verleden in een gebied. Voor de visserij is dit geen werkbaar situatie. Er wordt zo geen rekening gehouden met verdringingseffecten en de stapeling veroorzaakt door de grootschalige uitrol. Dat betekent dat er alleen

procedures gevoerd kunnen worden in specifieke gevallen van individuele ondernemers. Dat is in dit geval onredelijk, maar de juridische realiteit.

Er zijn echter volop momenten in het uitrolproces om juridische instrumenten in te zetten om de belangen van de visserij te verdedigen en tijd te winnen en zo het verlies aan visgebied uit te stellen. Het vereist echter dat vanuit de sector de procedures zorgvuldig gevolgd worden en dat er tijdig correcte zienswijzen worden ingediend, zo nodig gevolgd door procedures in beroep en bezwaar.

Daarmee kunnen, als dat nodig en gewenst is, enorme vertragingen in procedures gerealiseerd worden, waardoor het verlies aan visgebied tot een minimum beperkt wordt en in elk geval in de tijd vooruitgeschoven wordt. Dat die procedures ook momentum geven aan andere mitigerende maatregelen, zoals het realiseren van een transitiefonds, behoeft geen toelichting.

De partners streven naar een samenwerking waarin juridische stappen niet nodig zijn. Desondanks achten zij het hun verantwoordelijkheid jegens hun leden, om mogelijkheden tot het indienen van zienswijzen niet onbenut te laten en hun mogelijkheden te verkennen.

8. Conclusie

De uitkomst van de energietransitie moet mede een economisch en ecologisch duurzame visserij zijn. De visserij ziet toekomst voor een gezonde sector op de Noordzee van de toekomst, ondanks de grootschalige uitrol van Wind op Zee. De aan roekloosheid grenzende angstaanjagende snelheid waarmee het proces zich manifesteert geeft echter reden tot bezorgdheid.

De visserij van de toekomst ziet er, vanwege de windparken, significant anders uit dan de huidige sector en dat kost geld. Er zijn mitigerende maatregelen te bedenken, maar die zullen nooit de negatieve impact dekken van hetgeen wat verloren gaat of anders moet, maar slechts een pleister op de wonde.

De huidige ‘Top-Down’ **benadering** zal niet leiden tot een succesvolle uitrol van een gedragen invulling van de Noordzee van de toekomst. Een gedragen en eerlijk proces, kan alleen plaatshebben als het roer radicaal om gaat en er sprake is van een echt ‘Bottom Up’-proces. De partners willen meewerken en zich in dat ‘Bottom Up’-proces constructief bijdragen, mits daartoe gelegenheid wordt geboden.

De maatschappij vraagt om hernieuwbare energie, maar wel onder het NIMBY-motto (not in my backyard) en dus op zee. De zee, waar visserij ruimte moet maken om deze wens te accommoderen. Dat is niet kosteloos. De windopgave komt uit de portemonnee van onze voedselproducenten. Onze vissers, die binnen de kaders van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid zorgdragen voor een duurzaam gevangen, gezond en vers product. Ondernemers die de afgelopen jaren in Europa koploper zijn geweest op het vlak van innovatie. Ondernemers die zorgen dat gemeenschappen als Arnemuiden, Den Oever, Breskens, Den Helder, Goedereede, Harlingen, IJmuiden, Katwijk, Lauwersoog, Ouddorp, Scheveningen, Stellendam, Texel, Urk, Vlissingen, Yerseke, Wieringen en Zoutkamp, er ondanks hun perifere ligging economisch goed voor staan. Bovenal, ondernemers die generatie op generatie hun kennis overdragen over visserijtechniek en visgronden.

De kosten voor het verlies van ruimte, het verlies van kennis, het verlies van voedsel en het verlies van ermee samenhangende inkomsten zal nationaal gedragen moeten worden door degenen die kiezen voor grootschalige uitrol van Wind op Zee. Dat is een politieke keuze.

Tenslotte een oud gedichtje van een visser uit de eerste helft van de vorige eeuw:

*Het leven van een visserman
Daar is op heden niet veel an
Meest is het mistig, koud en nat
De schubben kleven aan je gat
En wat het voor de rest beduidt.....
Nou ja, hou vol vaar recht vooruit!*

Bronnen

Buisman, E.; Oostenbrugge, van H. en Beukers, R. (2013) 'Economische effecten van een aanlandplicht voor de Nederlandse visserij'. LEI-rapport 2013-062 ISBN/EAN: 978-90-8615-657-3

Planbureau voor de Leefomgeving (2018) Nieuwsbericht "Kosten energietransitie tussen 2 en ruim 3 miljard euro per jaar in 2030. <https://www.pbl.nl/nieuws/nieuwsberichten/2018/kosten-energietransitie-tussen-2-en-ruim-3-miljard-euro-per-jaar-in-2030>, geraadpleegd op 8-11-2018

Planbureau voor de Leefomgeving (2018) 'De toekomst van de Noordzee in 2030 en 2050: een scenariostudie.

Wageningen UR (2018) Website www.agrimatie.nl/visserij, geraadpleegd op 27 november 2018.

Visfederatie (2018) Website <https://visfederatie.nl/kerncijfers>, geraadpleegd op 19 oktober 2018.

Bijlage 1 Kennisvragen

Er dient een geïnformeerde discussie plaats te vinden op basis van een gedeeld pakket aan kennis. Daarvoor moeten nog veel vragen beantwoord worden. Er moet op basis van feiten gediscussieerd worden over welke consequenties van de grootschalige (windmolen)plannen op de Noordzee acceptabel zijn.

In het afgelopen jaar heeft het Planbureau voor de Leefomgeving een scenariostudie uitgebracht gericht op **de toekomst van de Noordzee, hierin staan een aantal scenario's over de ontwikkelingen op de Noordzee**. Er zijn nog veel kennislacunes. Hieronder is vanuit de partners een, nog niet uitputtende, lijst aan onderzoeksvragen geformuleerd met oog op Joint Fact Finding, in de lopende WOZ-processen:

- Wat is de impact op de visserij en aanverwante sectoren door het ruimtegebruik van andere sectoren?
(NB Dit gaat verder dan waardekaarten op basis van combinatie VMS met Logboeken)
  - Direct
  - Indirect
  - Effecten displacement
  - In cumulatie met gebiedsbeperking niet NL Noordzee
- In hoeverre is Viskweek mogelijk in de Noordzee?
  - Ecologisch
  - Technisch
  - Economisch
- Wat is de economische impact van passieve visserij in de Windparken?

- In hoeverre is de toepassing van viskavels een uitvoerbaar idee?
  - Kansen
  - **Risico's (hotspots)**
    - Inhoudelijk
    - Financieel
- Kunnen Noordzee-eilanden waardevol zijn voor de visserij? (Eiland vs. vaste wal) en op welke termijn
  - Bemanning
  - Visverwerking
  - Energiehubs
  - Welke mitigerende maatregelen kunnen er worden genomen als dat niet het geval blijkt te zijn
- Wat zijn de te verwachten klimatologische veranderingen en welke mogelijke ecologische consequenties zullen die hebben op de Noordzee?
  - Cumulatie en stapeling
- Welke invloed heeft de grootschalige Noordzee brede uitrol van Wind op Zee hierop:
  - Waterstromen
  - Vissen/ ecologie (vogels)
  - Geluid
- In hoeverre is (precisie)visserij mogelijk in windparken?
  - Simulatiemodellen met vissers (MARIN)
    - QuickScan
    - In-depth benadering
- Wat is de voor doorvisbaarheid optimale lay-out van de kavels?
  - Korte onderlinge afstand
  - Grote onderlinge afstand
  - Positionering ten opzichte van wind en stroming